



LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2009. gada 18. decembrī

lietā Nr. 2009-10-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, tiesneši Kaspars Balodis, Aija Branta, Juris Jelāgins, Kristīne Krūma un Viktors Skudra,

pēc Pāvela Rožkova konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2009. gada 24. novembrī tiesas sēdē izskatīja lietu

“Par Latvijas Sodū izpildes kodeksa 49. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Latvijas Sodū izpildes kodekss (turpmāk – Kodekss) ar nosaukumu “Latvijas PSR Labošanas darbu kodekss” tika pieņemts 1970. gada 23. decembrī un ir spēkā kopš 1971. gada 1. aprīļa. 1991. gada 29. augustā tika pieņemts un vienlaikus stājās spēkā Latvijas Republikas Augstākās padomes lēmums “Par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijā”. Šis lēmums noteica, ka Latvijas PSR Labošanas darbu kodekss uzskatāms par Latvijas Labošanas darbu kodeksu līdz jauna kodeksa izstrādāšanai. 1994. gada 30. decembrī stājās spēkā 1994. gada 15. decembrī pieņemtais likums “Grozījumi Latvijas Labošanas darbu kodeksā”, ar kuru Kodeksa nosaukums tika izteikts pašreizējā redakcijā.

Kodeksa 49. pants citastarp reglamentē ar brīvības atņemšanu notiesāto personu saraksti. Sākotnēji Kodeksa 49. panta otrā daļa noteica notiesāto savstarpējās sarakstes aizliegumu, ja vien viņi nav radnieki. Latvijas Republikas Saeima (turpmāk – Saeima) 2004. gada 11. novembrī pieņēma likumu „Grozījumi Latvijas Soduzpildes kodeksā”. Ar šo likumu Kodeksa 49. panta otrā daļa (turpmāk – apstrīdētā norma) tika izteikta šādā redakcijā: „Sarakste starp notiesātajiem brīvības atņemšanas vietās, ja viņi nav radnieki vai laulātie, aizliegta.” Apstrīdētajā normā pēc 2004. gada 11. novembra nekādi grozījumi nav izdarīti.

2. Pieteikuma iesniedzējs Pāvels Rožkovs (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) lūdz atzīt apstrīdēto normu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 96. pantam.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka Satversmes 96. pants, vairāki starptautiskie dokumenti un tostarp Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 8. pants noteic notiesāto saziņas tiesības un garantē tiesības uz korespondences neaizskaramību. Savukārt Eiropas Padomes Ministru komitejas rekomendācijas Rec (2006) 2 par Eiropas cietumu noteikumiem (turpmāk – Eiropas cietumu noteikumi) 24.1. punkts noteic, ka ieslodzītajām personām ir tiesības, cik vien bieži tas iespējams, sazināties ne vien ar ģimenes locekļiem, bet arī ar citām personām, sarakstoties vai izmantojot citus saziņas līdzekļus.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētā norma nav piemērota leģitīmā mērķa sasniegšanai. Notiesāto tiesības uz korespondences neaizskaramību tiek ierobežotas ar mērķi nodrošināt sabiedrisko kārtību un drošību, tostarp nepieļaut nekārtības un noziegumus brīvības atņemšanas vietā. Minētā mērķa sasniegšanu nodrošinot Kodeksa 41. panta septītā daļa, kas paredz pārbaudīt notiesāto saraksti, vēstules izlasot. Pēc Pieteikuma iesniedzēja domām, korespondences pārbaude ir atbilstošs līdzeklis leģitīmā mērķa sasniegšanai. Turpretim apstrīdētā norma esot nesamērīga. Turklāt ierobežojumi, kas noteikti notiesāto korespondencei, nedrīkstot būt lielāki nekā nepieciešams leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) 2007. gada 12. jūnija spriedumu lietā *Frérot v. France*, Pieteikuma iesniedzējs secina, ka notiesāto savstarpējās sarakstes aizliegums neatbilst Satversmes 96. pantā garantētajām tiesībām uz privātās dzīves un korespondences neaizskaramību.

Atbildot uz Satversmes tiesas uzdotajiem jautājumiem, Pieteikuma iesniedzējs papildus norāda, ka vēlējies sarakstīties ar saviem paziņām no citām ieslodzījuma vietām. Šāda sarakste esot nepieciešama, jo tādā veidā varot uzturēt pirms ieslodzījuma izveidojušos kontaktus visa soda izciešanas termiņa garumā. Ar vēstuļu starpniecību esot iespējams sniegt morālo atbalstu un palīdzību dažādu sadzīves jautājumu risināšanā.

Pieteikuma iesniedzējs esot mēģinājis nosūtīt vēstuli uz Iļģuciema cietumu iepazīšanās nolūkā, taču vēstule viņam atdota atpakaļ ar norādi uz apstrīdēto normu. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka tieši tāda cita persona, kura arī atrodas ieslodzījuma vietā, esot sarunbiedrs, ar kuru iespējams apspriest sadzīviskas problēmas, jo abas personas atrodas līdzīgos apstākļos un attiecīgās problēmas izprotot labāk. Bez tam sarakste notiesātajam ļautu veidot jaunus sociālos kontaktus un paplašinātu to personu loku, ar kurām viņš kontaktējas ieslodzījuma laikā, tostarp sniegtu iespēju iepazīties ar ieslodzījumā esošām pretēja dzimuma personām. Apstrīdētā norma īpaši ierobežojot tādus notiesātos kā Pieteikuma iesniedzējs, kuriem nav radnieku vai citu paziņu ārpus ieslodzījuma vietām, jo liedzot veidot personīgas attiecības, tostarp ģimeniskas attiecības.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka notiesātajam ieslodzījuma vietā esot ierobežots to personu loks, ar kurām viņam atļauts kontaktēties. Pastāvīgi varot kontaktēties ar kameras biedriem, bet reizi septiņās dienās sporta laukumā – arī ar notiesātajiem no citām kamerām.

Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka nepiekrīt Saeimas atbildes rakstā paustajam viedoklim, proti, ka korespondences kontroli nevarot uzskatīt par pietiekami efektīvu līdzekli sabiedriskās kārtības un drošības apdraudējumu novēršanai. Pieteikuma iesniedzējs uzskata: ja notiesāto privātā sarakste tiek pakļauta kontrolei, tad jaunu noziedzīgu nodarījumu plānošana nav iespējama.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto normu, – **Saeima** – nepiekrīt Pieteikuma iesniedzēja viedoklim un uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 96. pantam.

Saeima norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertajam ierobežojumam ir leģitīms mērķis, proti, aizsargāt Satversmes 116. pantā minētās konstitucionālās vērtības – sabiedrības drošību un citu cilvēku tiesības. Apstrīdētā norma mazinot iespēju plānot un izdarīt jaunus noziedzīgus nodarījumus un ieslodzījuma režīma pārkāpumus, jo liedzot šādiem mērķiem nepieciešamo kontaktu veidošanu.

Atbildes rakstā norādīts, ka notiesāto savstarpējo kontaktu ierobežošana esot resocializācijas elements, jo pasargājot no noziedzīgās vides nelabvēlīgās ietekmes personu, kura vēlas laboties. Turklāt apstrīdētā norma atsevišķus notiesātos, kuri liecinājuši cits pret citu, aizsargājot no psiholoģiskas ietekmēšanas. Tātad apstrīdētā norma esot piemērota leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Saeima vērš tiesas uzmanību uz to, ka Pieteikuma iesniedzēja norādītajā spriedumā lietā *Frérot v. France* neesot vērtēts notiesāto savstarpējās sarakstes aizliegums pēc būtības, bet gan risināti citi, ar faktiskajiem korespondences ierobežojumiem saistīti jautājumi. Līdz ar to minētās lietas apstākļi esot atšķirīgi un neesot pamata minētajā nolēmumā izdarītos secinājumus attiecināt uz apstrīdēto normu.

Saeima uzskata, ka notiesāto savstarpējās sarakstes kontrole – gadījumā, ja šāda sarakste būtu atļauta, – prasītu nesamērīgi lielu resursu patēriņu. Bez tam ar kontroles palīdzību ne vienmēr būtu iespējams novērst tādu apdraudējumus kā šifrēti teksti un šķietami pieklājīgās vēstulēs aplēptie draudi. Līdz ar to sarakstes kontrole vien nebūtu pietiekami efektīva. Saeima pauž viedokli, ka nav arī saudzējošāku līdzekļu leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Atbildes rakstā norādīts, ka apstrīdētā norma paredz izņēmumu attiecībā uz ieslodzījuma vietā esošu laulāto un radnieku savstarpējo saraksti. Līdz ar to apstrīdētajā normā esot ievērota proporcionalitāte un tā atbilstot samērīguma principam.

4. Pieaicinātā persona – **Tieslietu ministrija** – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 96. pantam. Apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums esot

sociāli nepieciešams un samērīgs. Argumenti, ar kuriem tiek pamatots šāds viedoklis, ir līdzīgi Saeimas argumentiem.

Tieslietu ministrija, atsaucoties uz Satversmes tiesas un ECT praksi, uzskata, ka no tiesībām uz privāto un ģimenes dzīvi izriet valsts pienākums palīdzēt personai uzturēt attiecības ar tai tuvajiem cilvēkiem ieslodzījuma laikā. Notiesāto tiesības sazināties ar citām personām esot ierobežotas atbilstoši brīvības atņemšanas iestādes jēgai. Arī Eiropas cietumu noteikumu 24.2. punkts pieļaujot ieslodzīto personu saziņas tiesību ierobežojumus, ciktāl tie nepieciešami, lai turpinātu noziedzīga nodarījuma izmeklēšanu, nodrošinātu ieslodzījuma vietas kārtību, drošību un aizsardzību, novērstu noziedzīgus nodarījumus un aizsargātu noziegumu upurus.

Tieslietu ministrija uzskata, ka Satversmes 96. pants un Konvencijas 8. pants uzliek valstij par pienākumu nevis nodrošināt notiesāto savstarpējo saraksti, bet gan rūpēties par to, lai notiesātajam, atrodoties ieslodzījuma vietā, būtu nodrošināta iespēja saglabāt tās sociālās attiecības, kuras viņam izveidojušās pirms nokļūšanas ieslodzījumā.

Tieslietu ministrija papildus norāda, ka Eiropas cietumu noteikumos ietverts šāds pamatprincips: atrašanās ieslodzījumā nedrīkst novest pie tā, ka kontakti ar ārpasauli tiek zaudēti. Kontakts ar ārpasauli indivīdam esot nepieciešams, lai ieslodzījumā pavadītais laiks neatstātu uz viņu postošu ietekmi. Visi pārējie noteikumi – ieslodzījuma vietas administrācijas pienākumi un ieslodzīto tiesības – esot tikai šā pamatprincipa konkretizācija un nevarot tikt skatīti atrauti no tā mērķa – nodrošināt saikni ar ārpasauli. Apstrīdētā norma neierobežojot notiesātā saikni ar ārpasauli, turklāt neierobežojot viņa tiesības uzturēt kontaktus ar laulāto un radniekiem.

Tieslietu ministrija vērš Satversmes tiesas uzmanību arī uz to, ka jautājums par notiesāto savstarpējās sarakstes aizliegumu 2009. gada 17. jūnijā ticis apspriests Kriminālsodu izpildes politikas pastāvīgās darba grupas sanāksmē (*sk. lietas materiālu 82. – 85. lpp.*). Minētā darba grupa, kuras sastāvā ir kriminālsodu izpildes un cilvēktiesību nozares eksperti, diskutējot par šo jautājumu, tomēr nonākusi pie secinājuma, ka notiesāto savstarpējās sarakstes aizliegums ir pamatots.

5. Pieaicinātā persona – **Ieslodzījuma vietu pārvalde** – norāda, ka apstrīdētās normas mērķis ir novērst tādas informācijas apriti starp notiesātajiem, kura varētu apdraudēt sabiedrisko kārtību un drošību gan cietumā, gan ārpus tā.

Ieslodzījuma vietu pārvalde piekrīt Saeimas viedoklim, ka notiesātie jāpasargā no noziedzīgās vides nelabvēlīgās ietekmes, lai tie varētu efektīvi iekļauties resocializācijas procesā. Apstrīdētā norma nodrošinot resocializācijas procesu, jo, atļaujot saraksti starp laulātajiem un radniekiem, tiek uzturētas un saglabātas ģimeniskas attiecības.

Ieslodzījuma vietu pārvalde, atbildot uz Satversmes tiesas jautājumiem, informē, ka līdz 2009. gada 17. augustam ieslodzījuma vietās atradās 7137 ieslodzītie: 1979 apcietinātie un 5158 notiesātie. Notiesātajiem, kuri atrodas vienā ieslodzījuma vietā, bet dažādās vienībās un kamerās, drošības labad neesot atļauts apmainīties ar informāciju rakstveidā. Visās ieslodzījuma vietās notiesātie vidēji dienā saņemot un nosūtot aptuveni 1500 vēstules, taču pirmssvētku dienās vēstuļu skaits dubultojošies.

Notiesāto personu saraksti ieslodzījuma vietās kontrolējot drošības daļas darbinieks uz līguma pamata (cenzors) vai amatpersona (inspektors, kurš pilda cenzora funkcijas). Šo darbinieku pienākumos ietilpstot nosūtāmo vēstuļu adrešu uzskaitē, aizliegto priekšmetu izņemšana no vēstulēm, slēpta raksta elementu, žargona un necenzētu izteicienu kontrole, tostarp arī ziņošana ieslodzījuma vietas priekšniekam par vēstulēm, kuras varētu izraisīt operatīvo interesi. Tāpat šo darbinieku pienākumos ietilpstot kontrole pār apstrīdētajā normā ietvertā aizlieguma īstenošanu. Pamatojoties uz Kodeksa 49. panta ceturto daļu, šiem darbiniekiem esot tiesības aizturēt notiesātajiem adresētās un viņu adresātiem nosūtāmās vēstules. Ieslodzījuma vietu pārvalde arī norāda, ka 2008. gadā un 2009. gada pirmajā pusē kopumā esot aizturētas 196 ienākošās un izejošās vēstules.

6. Pieaicinātā persona – **Latvijas Republikas tiesībsargs** (turpmāk – Tiesībsargs) – uzskata, ka apstrīdētā norma ir pretrunā ar Satversmes 96. pantu.

Tiesībsargs norāda, ka sarakste ir sociālo attiecību veidošanas un uzturēšanas līdzeklis, kurš saistīts ar personas tiesībām uz privāto dzīvi. Apstrīdētā norma ne vien ierobežojot notiesāto tiesības uz korespondences neaizskaramību, bet arī varot aizskart tiesības uz privāto dzīvi. Proti, ja divas notiesātās personas vēlas apprecēties vai arī tām ir gaidāms kopīgs bērns, savstarpējās sarakstes aizliegums ierobežojot šo personu tiesības uz ģimenes dzīvi. Līdz ar to esot nepieciešams izvērtēt, vai vispārējs notiesāto savstarpējās sarakstes aizliegums ir attaisnojams.

Tiesībsargs uzskata, ka nepieciešamība gādāt par ieslodzījuma vietas režīmu un nepieciešamība sabiedriskās drošības labad kontrolēt ieslodzīto personu saraksti var būt par pamatu tam, lai noteiktu apstrīdētajā normā ietvertu ierobežojumu. Taču Kodeksā noteiktā korespondences kontrole un aizturēšana esot pietiekams līdzeklis minētā leģitīmā mērķa sasniegšanai. Savukārt, nosakot vairākus ierobežojumus notiesāto tiesībām uz privāto dzīvi, tiekot pārkāpts samērīguma princips.

Tiesībsargs uzsver, ka Saeimas arguments par nesamērīgi lielo resursu patēriņu, ko prasot notiesāto personu savstarpējās sarakstes kontrole, nav pamatots. Cilvēktiesību neievērošanu nevarot attaisnot ar līdzekļu trūkumu, turklāt ieslodzījuma vietas administrācijai neatkarīgi no korespondences daudzuma un pieaugošā darba apjoma vajagot nodrošināt tās pārbaudi. Tāpat Tiesībsargs nepiekrīt argumentam, ka apstrīdētā norma esot notiesāto personu resocializāciju veicinošs faktors. Vienīgi personas vēlme atgriezties sabiedrībā un valsts palīdzība šā nodoma īstenošanā esot efektīvas resocializācijas priekšnoteikumi.

7. Pieaicinātā persona – *Dr. iur.*, Latvijas Policijas akadēmijas asociētais profesors **Vitolds Zahars** – norāda, ka apstrīdētajā normā noteiktais tiesību uz privāto dzīvi ierobežojums ir saistīts gan ar notiesāto personu sociālās rehabilitācijas un resocializācijas pasākumiem, gan ar sabiedrības drošības un citu personu tiesību aizsardzības aspektiem. Resocializācija esot pasākumu kopums, kas palīdzot notiesātajiem saraut saikni ar noziedzīgo vidi, atbrīvoties no atkarībām, apgūt jaunas sociālās iemaņas un prasmes un tādējādi veidojot pozitīvu saikni ar sabiedrību.

Kodekss paredzot plašas iespējas notiesāto komunikācijai ar ārpusauli. Piemēram, notiesātajiem esot atļautas satikšanās ar radniekiem, aizstāvi, zvērinātu notāru un valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības sniedzēju, tāpat notiesātie varot apmeklēt cietuma kapelāna vadītos dievkalpojumus, nosūtīt un saņemt vēstules un telegrammas bez skaita ierobežojuma, rakstīt iesniegumus valsts iestādēm, sabiedriskajām organizācijām un amatpersonām, lietot personisko televizoru un radiouztvērēju. Minēto iespēju mērķis esot notiesātā sociāli vērtīgo kontaktu atjaunošana un jaunu sociālo iespēju veidošana.

V. Zahars secina, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 96. pantam, jo ir piemērota leģitīmā mērķa sasniegšanai, proti, tā atturot notiesātos no iespējamu noziedzīgu nodarījumu plānošanas un izdarīšanas, veicinot notiesāto personu resocializāciju un integrāciju sabiedrībā pēc soda izciešanas.

8. Sagatavojot lietu, Satversmes tiesa pieprasīja no Daugavgrīvas cietuma, kurā atrodas Pieteikuma iesniedzējs, informāciju par apstrīdētās normas piemērošanas praksi.

Daugavgrīvas cietuma administrācija informē, ka šobrīd cietumā sodu izciešot 1015 notiesāto, savukārt apcietinājumā atrodoties 248 personas. Notiesāto vai apcietināto personu un privātpersonu sarakstes apjoms esot 400 – 500 ienākošo un izejošo vēstuļu dienā, bet pirms un pēc svētku dienām vēstuļu skaits pieaugot trīs četras reizes.

Pamatojoties uz Kodeksa 49. panta ceturto daļu, šā gada laikā esot aizturētas divas vēstules. Vēstules, kuras notiesātais saņemot no cita notiesātā, kurš nav viņa laulātais vai radnieks, tiek nosūtītas atpakaļ adresātam ar norādi, ka šāda veida sarakste ir aizliegta.

Secinājumu daļa

9. Satversmes 96. pants noteic: „Ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību.”

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesības uz privāto dzīvi ietver sevī arī tiesības veidot un uzturēt attiecības ar ģimenes locekļiem un citiem cilvēkiem (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-42-01 10. punktu*).

Analizējot Satversmes 96. pantu, Satversmes tiesa secinājusi, ka no tiesībām uz privāto dzīvi izriet valsts pienākums palīdzēt personai ieslodzījuma laikā uzturēt attiecības ar tai tuviem cilvēkiem. Tā kā ieslodzījuma dēļ personas iespējas uzturēt kontaktus ar citām personām samazinās un līdz ar to notiesātais var atsvešināties no saviem ģimenes locekļiem, valstij ir jācenšas, cik vien tas iespējams, mazināt šādas ieslodzījuma negatīvās sekas. No Satversmes 96. panta izriet ne tikai valsts pienākums atturēties no iejaukšanās privātajā dzīvē, bet arī valsts pienākums veikt šo tiesību nodrošināšanai nepieciešamās darbības (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2009-05-01 9. punktu*).

9.1. Satversmes 96. panta saturs noskaidrojams kopsakarā ar Satversmes 89. pantu, kas noteic, ka “valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar šo Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem”. Interpretējot Satversmi un Latvijas starptautiskās saistības, jāmeklē tāds risinājums, kas nodrošinātu to harmoniju. Līdz ar to starptautiskās tiesības un to piemērošanas prakse var kalpot par līdzekli Satversmē noteikto tiesību normu un principu satura noskaidrošanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2009. gada 7. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-35-01 13. punktu*).

Tiesības uz privātās dzīves un korespondences neaizskaramību citastarp ir noteiktas Konvencijas 8. pantā. Arī Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 17. panta pirmā daļa noteic, ka nav pieļaujams patvarīgi vai nelikumīgi iejaukties kāda cilvēka privātajā vai ģimenes dzīvē, apdraudēt viņa dzīvokļa neaizskaramību, viņa korespondences noslēpumu vai viņa godu un reputāciju.

Tiesību zinātnē ir atzīts, ka tiesības uz privāto dzīvi, tiesības uz ģimenes dzīvi, tiesības uz mājokļa neaizskaramību un tiesības uz korespondences neaizskaramību nav iespējams precīzi norobežot. Tās cita citu papildina un arī savstarpēji pārklājas (*sk. Reid K. A Practitioner's Guide to the European*

Convention on Human Rights, London: Sweet&Maxwell, 2008, p.481). Tāpēc termins „privātā dzīve” nereti tiek lietots kā plašāks apzīmējums, kas sevī ietver arī ģimenes dzīvi, mājokļa un korespondences neaizskaramību (sk. *Dijk P., Hoof G.J.H. Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 1998, p.489*).

Tādējādi secināms, ka Satversmes 96. pantā noteiktās tiesības uz privāto dzīvi citastarp ietver arī tādas pamattiesības kā korespondences neaizskaramība.

10. Lai izvērtētu apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 96. pantam, visupirms jānoskaidro, vai tā ierobežo Pieteikuma iesniedzējam Satversmes 96. pantā noteiktās pamattiesības.

10.1. Saskaņā ar apstrīdēto normu no notiesātā privātās sarakstes loka tiek izslēgti visi citi notiesātie, kuri nav viņa laulātais vai radnieki. Tādējādi tiek ierobežots to personu loks, ar kurām notiesātais var sarakstīties.

ECT norādījusi, ka Konvencijas 8. pantā noteiktās „korespondences neaizskaramības” pārkāpums ir korespondences brīvības ierobežošana. ECT secinājusi, ka aizliegums notiesātajam, saņemt vēstules no kāda adresāta var tikt uzskatīts par iejaukšanos viņa tiesībās uz korespondences neaizskaramību (sk. *ECT spriedumu lietā Schönenberger and Durmaz v. Switzerland, judgment of 20 June 1988, application no. 11368/85*). Tādējādi var secināt, ka, nosakot arī to adresātu loku, ar kuriem sarakste ir aizliegta, tiek ierobežotas personas tiesības uz korespondences neaizskaramību.

Apstrīdētā norma ierobežo Satversmes 96. pantā noteiktās pamattiesības uz korespondences neaizskaramību.

11. Satversmes 96. pantā noteikto pamattiesību uz privātās dzīves neaizskaramību primārais mērķis ir ļaut cilvēkam attīstīt savu personību, iespējami minimāli ciešot no valsts vai citu personu iejaukšanās. Proti, tiesības uz privāto dzīvi ietver tiesības dibināt un attīstīt attiecības ar citām personām, it īpaši emocionālajā sfērā, lai pilnveidotu un attīstītu savu personību (sk. *ECT spriedumu lietā Peck v. The United Kingdom, judgment of 28 January 2003, application no. 44647/98, para. 57*).

Viena no katra cilvēka dzīves pamatvajadzībām ir vajadzība pēc tādām sociālajām attiecībām, kas balstās uz sapratni un cieņu. Savstarpēja sazināšanās rakstveidā tiek atzīta par vienu no sociālo attiecību dibināšanas un uzturēšanas veidiem (sk. *Social Psychology, ed. by B. Giles Kent: Grange Books, 2005, pp.164 – 169*).

Tāpat sarakste ir viena no personas privātās dzīves īstenošanas iespējām. Aizliedzot notiesātajiem savstarpēji sarakstīties, viņiem tiek liegta iespēja veidot un uzturēt sociālās attiecības ar citām personām. Apstrīdētajā normā ietvertais regulējums ierobežo Satversmes 96. pantā noteiktās pamattiesības uz privātās dzīves neaizskaramību.

Līdz ar to notiesāto savstarpējas sarakstes aizliegums ierobežo ne tikai personai Satversmes 96. pantā noteiktās pamattiesības uz korespondences neaizskaramību, bet arī personas pamattiesības uz privātās dzīves neaizskaramību.

12. Saskaņā ar Satversmes 116. pantu atsevišķi tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību ierobežojumi var tikt atzīti par attaisnojamiem. Arī Konvencijas 8. panta otrā daļa noteic, ka valsts institūcijas nevienam nedrīkst ierobežot šīs tiesības, izņemot gadījumus, kad ierobežojumi paredzēti likumā un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizstāvētu valsts un sabiedriskās drošības intereses.

Līdz ar to Satversmes 96. pantā noteiktās pamattiesības var ierobežot, ja ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtā pieņemtu likumu, tam ir lēģitīms mērķis un tas ir samērīgs.

13. Lietā nepastāv strīds par to, ka apstrīdētā norma ir noteikta ar atbilstošā kārtā pieņemtu un izsludinātu likumu.

14. Saeimas atbildes rakstā norādīts, ka apstrīdētās normas lēģitīmais mērķis ir aizsargāt Satversmes 116. pantā minētās konstitucionālās vērtības – sabiedrības drošību un citu cilvēku tiesības.

Satversmes tiesa piekrīt, ka apstrīdētās normas mērķis ir nepieciešamība aizsargāt citu cilvēku tiesības un sabiedrības drošību. Proti, Pieteikuma iesniedzēja

privātās dzīves ierobežojums noteikts sabiedrības interesēs.

Tātad apstrīdētajai normai ir leģitīms mērķis.

15. Satversmes tiesa ir secinājusi, ka samērīguma princips vispārīgā veidā noteic, ka starp valsts varas darbību, kas ierobežo personas tiesības un tiesiskās intereses, un mērķi, ko valsts vara ar šo darbību tiecas sasniegt, ir jābūt saprātīgām attiecībām (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 27. februāra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2006-41-01 11. punktu*).

Lai secinātu, vai samērīguma princips ir ievērots, jānoskaidro, vai likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, vai nav saudzējošāku līdzekļu šā mērķa sasniegšanai un vai likumdevēja rīcība ir atbilstoša. Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tā neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesiska.

15.1. Saeimas atbildes rakstā norādīts, ka apstrīdētā norma ir piemērota leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo tajā ietvertais aizliegums notiesātajiem savstarpēji sarakstīties ir resocializācijas elements.

Satversmes tiesa piekrīt Tiesībsarga viedoklim, ka notiesāto savstarpējas sarakstes aizliegumu nevar uzskatīt par resocializācijas elementu. To apliecina arī 2009. gada 9. janvārī pieņemtais politikas plānošanas dokuments sodu izpildes jomā „Ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto personu resocializācijas koncepcija” (turpmāk – Koncepcija). Tajā noteikts, ka resocializācija ir sociālās uzvedības korekcijas un sociālās rehabilitācijas pasākumu kopums, kas vērsts uz tiesiskas uzvedības modeļa veicināšanu, sociāli pozitīvu vērtību izpratnes veidošanu notiesātajā un brīvības atņemšanas soda mērķa sasniegšanu (*sk. lietas materiālu 101. lpp.*).

Satversmes tiesa secinājusi, ka Latvijas sodu izpildes tiesību mērķis ir panākt notiesātā resocializāciju. Likumdevējam ir piešķirama plaša rīcības brīvība efektīvas resocializācijas sistēmas izveidei un pilnveidošanai, taču likumdevēja rīcības brīvība nav neierobežota. Rīcības brīvība izmantojama vienīgi tiktāl, lai nodrošinātu efektīvu soda izciešanas un resocializācijas sistēmu, proti, likumdevējs nedrīkst radīt priekšnosacījumus nepamatotai ieslodzīto personu pamattiesību aizskaršanai (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 14. jūnija sprieduma*

lietā Nr. 2006-31-01 18.1. punktu).

Satversmes tiesas praksē atzīts, ka Eiropas cietumu noteikumi ir autoritatīvs avots notiesāto personu tiesību minimālā apjoma un satura noskaidrošanai (sk., piemēram, *Satversmes tiesas 2009.gada 2. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-07-0103 secinājumu daļas 14. punktu*). Minētie noteikumi paredz, ka jebkura veida apcietinājums jāorganizē tā, lai palīdzētu personām, kam atņemta brīvība, atkal iekļauties sabiedrībā ārpus ieslodzījuma vietas. Arī Eiropas cietumu noteikumu komentāros norādīts, ka sodu politikas mērķis ir ne tikai uzraudzīt notiesāto personu uzvedību, bet vienlaikus arī sniegt notiesātajiem visu nepieciešamo atbalstu viņu tiesiskai uzvedībai sabiedrībā pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma (sk. *Commentary on Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules, para. 24*).

Koncepcijā secināts, ka tradicionāli Latvijā brīvības atņemšanas soda izpildē lielāks uzsvars ir likts uz notiesāto personu izolāciju un režīma bardzību (sk. *lietas materiālu 102. – 104. lpp.*). Taču ilgstoši atrodies ieslodzījumā, cilvēks zaudē patstāvīgā dzīvē nepieciešamās iemaņas, tādēļ jebkura veida saskarsme, arī starp notiesātajiem, kurai ir labvēlīga ietekme, ir vēlama. Notiesāto savstarpējā sarakste soda izciešanas laikā tiešām var kalpot par resocializācijas elementu, it īpaši gadījumos, kad notiesātajam ārpus ieslodzījuma vietas nav citu personu, ar ko sarakstīties. Līdz ar to var secināt, ka resocializācija nav vērsta uz notiesāto savstarpējo kontaktu ierobežošanu, ja vien tie neapdraud soda izpildes mērķus.

Tātad apstrīdētajā normā ietvertais notiesāto savstarpējās sarakstes aizliegums nav uzskatāms par resocializācijas elementu.

15.2. Kodeksa 49. panta ceturtajā daļā ir uzskaitīti gadījumi, kad notiesāto sarakste var tikt ierobežota. Saskaņā ar Kodeksa 49. panta ceturto daļu „notiesātajiem adresētās un viņu adresātiem nosūtāmās vēstules un telegrammas tiek aizturētas, ja:

1) to saturs apdraud soda izpildes mērķus, brīvības atņemšanas iestādes drošību un tajā noteikto kārtību;

2) to satura tālāknodošana varētu veicināt kāda krimināli vai administratīvi sodāma nodarījuma izdarīšanu;

3) tās varētu apdraudēt citas personas ar likumu aizsargātās tiesības un intereses.”

Šis uzskatījums attiecas arī uz apstrīdētajā normā minētajām personām. Proti, notiesātās personas vēstule, kura adresēta tās laulātajam vai radniekam, kas arī atrodas ieslodzījuma vietā, un kuras saturs apdraudētu citas personas ar likumu aizsargātās tiesības un intereses vai brīvības atņemšanas iestādes drošību un tajā noteikto kārtību, tiktu aizturēta.

Satversmes tiesa uzskata, ka notiesāto korespondences kontrole ir pamatota ar kārtības un drošības apsvērumiem, kas jāņem vērā ieslodzījuma vietās, turklāt ar šīs kontroles palīdzību tiek gādāts arī par sabiedrības drošību. Arī ECT atzinusi, ka notiesāto privātā sarakste atsevišķos konkrētos gadījumos var tikt cenzēta, piemēram, ja tā attiecas uz citiem ieslodzītajiem vai pretlikumīgām darbībām, kas notiek cietumā (*sk. ECT spriedumu lietā Silver et al. v. The United Kingdom, judgement of 25 March 1983, application no. 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75, 7136/75*).

Korespondences kontrole tiek atzīta par pietiekami efektīvu līdzekli, lai aizsargātu sabiedrību pret noziedzību, ja vien tiek ievērots saprātīgs līdzsvars starp sabiedrības drošību un nepieciešamību notiesātos integrēt sabiedrībā (*sk. Coyle A. A Human Rights Approach to Prison Management. Handbook for prison staff. London: International Centre for Prison Studies, 2002, pp. 59 – 73*). Arī Eiropas cietumu noteikumu 24.2. punkts citastarp noteic, ka uz saziņu ar ģimenes locekļiem un citām personām var attiekties ierobežojumi un kontrole, kas nepieciešama kārtības un drošības labad.

Notiesāto savstarpējās sarakstes aizliegums ir vērsts uz to, lai garantētu kārtību un drošību brīvības atņemšanas iestādēs un tādējādi aizsargātu arī sabiedrības drošību. Satversmes tiesa atzīst, ka atsevišķos gadījumos var pastāvēt nepieciešamība sabiedrības drošības interesēs ierobežot notiesāto savstarpējo saraksti. Proti, termina “sabiedrības drošība” saturs demokrātiskās valstīs ir orientēts uz publisko interešu aizsardzību (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 26. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004–17–01 13. punktu*). Tādējādi noziedzīgu nodarījumu izdarījušas personas privātās dzīves daļa – korespondences saturs – nonāk sabiedrības likumīgo interešu aizsardzības sfērā.

Notiesāto personu privāto dzīvi un arī tādu tās aspektu kā korespondence var ierobežot gadījumos, kad ir pamatotas aizdomas, ka ar sarakstes palīdzību tiek plānoti jauni noziedzīgi nodarījumi. Notiesāto savstarpējā sarakste varētu tikt ierobežota arī gadījumos, kad notiesātie, kas vēlas sarakstīties, ir kopīgi izdarījuši noziedzīgu nodarījumu.

Apstrīdētā norma ir piemērota leģitīmā mērķa sasniegšanai.

15.3. Pēc Pieteikuma iesniedzēja domām, leģitīmo mērķi var sasniegt ar citiem, personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, proti, izvērtējot katru situāciju individuāli, jo neesot pamata uzskatīt, ka notiesāto savstarpējā sarakste vienmēr apdraudēs sabiedrības drošību.

Jāpiekrīt Saeimas paustajam viedoklim, ka ECT lietā *Frérot v. France* nav vērtēta notiesāto savstarpējā sarakste pēc būtības, jo ieslodzīto tiesības savstarpēji sarakstīties jau bija noteiktas Francijas Kriminālprocesa kodeksā. Taču šajā spriedumā ECT norādīja, ka valstij tai piešķirtās rīcības brīvības ietvaros ir jānosaka konkrēti kritēriji, pēc kuriem var ierobežot notiesāto tiesības uz korespondences neaizskaramību, jo gadījumā, kad termina „korespondence” interpretācijas rezultātā automātiski kāds subjekts tiek izslēgts no privātās sarakstes loka, tiek pārkāpts Konvencijas 8. pants (*sk. ECT spriedumu Frérot v. France, judgment of January 2007, application no. 70204/01, para. 59 – 61*).

Satversmes tiesa norāda, ka personas tiesības mazāk ierobežotu tāds regulējums, kas ļautu lemt par notiesāto savstarpējās sarakstes ietekmi uz sabiedrības drošību, kā arī brīvības atņemšanas iestādes drošību un tajā noteikto kārtību, citastarp apsverot arī to, vai konkrētā sarakste apdraud soda izpildes mērķus, un katru konkrēto situāciju un apstākļus izvērtējot individuāli.

Apstrīdētajā normā paredzētais notiesāto savstarpējās sarakstes aizliegums, ciktāl tas nav individuāli pamatots ar likumā noteiktiem kritērijiem, nav sociāli nepieciešams un ir iespējams noteikt arī saudzējošākus līdzekļus, lai mazāk ierobežotu personas tiesības uz privāto dzīvi, vienlaikus garantējot sabiedrības drošību.

Ņemot vērā, ka notiesātajiem Satversmes 96. pantā minētās pamattiesības tiek ierobežotas, kontrolējot viņu korespondences saturu, un tādā veidā tiek

nodrošināta arī leģitīmā mērķa sasniegšana, papildu ierobežojumu noteikšana, ciktāl tie nav individuāli pamatoti ar likumā noteiktiem kritērijiem, nav samērīga.

Līdz ar to apstrīdētā norma nesamērīgi ierobežo Satversmes 96. pantā noteiktās tiesības.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

atzīt Latvijas Sodu izpildes kodeksa 49. panta otro daļu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

G. Kūtris